

**ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

БЕРЕЖАНСЬКА ЮЛІЯ ВАЛЕРІЇВНА

УДК 821.112.2(436)-32 Майрінк.09

**ПОЕТИКА ЕКСПРЕСІОНІЗМУ У ПРОЗІ
ГУСТАВА МАЙРІНКА**

10.01.04 – література зарубіжних країн

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Сімферополь – 2013

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі світової літератури Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник – доктор філологічних наук, доцент
Мацевко-Бекерська Лідія Василівна,
завідувач кафедри світової літератури
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, доцент **Кобзар Олена Іванівна**,
доцент кафедри ділової іноземної мови Полтавського
університету економіки і торгівлі;

кандидат філологічних наук **Гнідець Уляна Святославівна**,
доцент кафедри іноземних мов Інституту гуманітарних і
соціальних наук Національного університету «Львівська
політехніка»

Захист відбудеться «27» квітня 2013 р. о 10 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 52.051.05 Таврійського
національного університету імені В.І. Вернадського (95007,
м. Сімферополь, проспект академіка Вернадського, 4).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Таврійського
національного університету імені В.І. Вернадського (95007,
м. Сімферополь, проспект академіка Вернадського, 4).

Автореферат розіслано «26» березня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.П. Іванова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Творчість австрійського письменника Густава Майрінка (1868–1932) незмінно привертає увагу дослідників. На переконання М. Вюнш, Г. Майрінк – один із найоригінальніших авторів не тільки фантастичної прози початку ХХ століття, але й німецькомовної літератури загалом. Попри загально визнану художню значимість прози Г. Майрінка аналіз критичних та літературознавчих джерел свідчить про те, що творчість письменника вивчена недостатньо. Увагу дослідників привертає переважно життєвий шлях митця. Серед таких наукових розвідок слід виокремити монографії Е. Франка (1957), М. Любе (1970), М. Квазима (1981), Ф. Сміта (1990). У низці літературознавчих студій досліджуються окремі аспекти прози Г. Майрінка: сатиричні елементи (В.Р. ван Бускірк, 1957), особливості гротеску (К. Роснер, 1974), ідеї буддизму (Г. Сорокіна, 2005) та поетика фантастичного (З. Шьодель, 1965; П. Черзовські, 1983; М. Вюнш, 1991; Ю. Камінська, 2004). Езотеричність творчого доробку Г. Майрінка докладно висвітлена у статтях Є. Головіна, О. Дугіна, В. Крюкова, Ю. Стефанова; міфологічні традиції у прозі письменника – в дисертаціях С. Стоян (2002) і Г. Заломкіної (2011). Проте у названих розвідках проза Г. Майрінка здебільшого аналізується вибірково, і у зв'язку з цим значна частина творів все ще залишається поза увагою дослідників.

Ознаки експресіоністичного освоєння дійсності у творчості Г. Майрінка вже були відзначені зарубіжними та вітчизняними критиками (А. Арнольд, Е.Ф. Бляйлер, Н. Бондарева, А. Зьоргель, В. Толмачов, К. Шахова та ін.). Однак попри окремі влучні спостереження та побіжні коментарі наявність і специфіку експресіоністичного вектора в художній свідомості митця досі ґрунтовно досліджено не було. Системний аналіз творчого доробку Г. Майрінка з точки зору поетики експресіонізму як безперечної домінанти його стилю не тільки забезпечить поглиблене розуміння художнього світу письменника, але й сприятиме розширенню літературознавчої думки про експресіоністичне мистецтво загалом і його австрійську специфіку зокрема.

У зв'язку з цим **актуальність** дисертації зумовлена:

- відсутністю у вітчизняному й зарубіжному науковому дискурсі спеціальних робіт, присвячених детальному вивченню ознак експресіонізму у творчості Г. Майрінка;
- потребою комплексного і системного розгляду багатогранного доробку Г. Майрінка, визначення його місця у контексті австрійської літератури початку ХХ століття;
- необхідністю вивчення національних рис літератури експресіонізму.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі світової літератури Львівського національного університету імені Івана Франка, узгоджена з її науковими програмами та є складовою кафедральної держбюджетної теми «Вивчення актуальних проблем національних літератур та літературознавства» (державний реєстраційний номер 0108U009546). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 11/2 від 24 лютого 2010 р.) та Бюро наукової ради НАН України Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 130 від 10 березня 2011 р.).

Мета дослідження – виявлення ознак експресіоністичної поезії та її австрійської специфіки у прозі Г. Майрінка.

Мета потребує вирішення таких **завдань**:

- розкрити своєрідність австрійського експресіонізму, окреслити основні тенденції становлення і розвитку експресіонізму в Австрії;
- виокремити і дослідити моделі експресіоністичної нарації, проаналізувати особливості фокалізації та взаємодії викладових рівнів у прозі Г. Майрінка;
- розглянути ідейно-тематичне спрямування та виражальні засоби прози Г. Майрінка у контексті експресіоністичного світовідчуття;
- розкрити національну специфіку австрійського експресіонізму у творчості Г. Майрінка;
- виявити принципи функціонування експресіоністичної моделі у прозі Г. Майрінка.

Об'єкт дослідження – коротка проза Г. Майрінка (збірки оповідань «Des Deutschen Spiessers Wunderhorn» («Чарівний ріг німецького філістера», 1913), «Fledermäuse» («Кажани», 1916), малі прозові твори, які були видані посмертно у збірці «Das Haus zur letzten Laterne» («Будинок біля останнього ліхтаря», 1973)); романи «Der Golem» («Голем», 1915), «Das grüne Gesicht» («Зелене обличчя», 1916), «Walpurgisnacht» («Вальпургієва ніч», 1917), «Der weiße Dominikaner» («Білий домініканець», 1921), «Der Engel vom westlichen Fenster» («Ангел західного вікна», 1927), а також незавершений роман «Das Haus des Alchimisten» («Дім алхіміка», 1973).

Предмет дослідження – поезика експресіонізму у прозі Г. Майрінка.

Методи дослідження: порівняльний, наратологічний, метод рецептивної естетики, структурний, біографічний, архетипного

аналізу, елементи феміністичної критики, метод лінгвостилістичного та інтертекстуального аналізу, синергетичний підхід. *Порівняльний метод* дозволив розкрити специфіку експресіоністичної світоглядної моделі в Австрії шляхом зіставлення її з цим літературним феноменом у німецькому письменстві. *Наратологічний метод* уможливив аналіз викладових стратегій та особливостей прояву авторської свідомості у наративі. *Метод рецептивної естетики* використано з метою дослідження процесу комунікації читача з експресіоністичним текстом. *Структурний метод* дозволив віднайти концептуальний сенс організації дискурсу Г. Майрінка, а також уможливив виявлення конкретних засобів творення образності на різних мовних рівнях. *Біографічний метод* дав змогу виявити особисті переживання і психічні трансформації у свідомості Г. Майрінка, які проєктуються у площину його художньої творчості. *Метод архетипного аналізу* дозволив розкрити основні доміанти колективного несвідомого, опредмечені у творчому доробку письменника. Застосування елементів *феміністичної критики* уможливило вивчення творчості Г. Майрінка під кутом зору гендерної проблематики експресіонізму. *Метод лінгвостилістичного аналізу* дав можливість виявити закономірності організації зовнішньої форми прози Г. Майрінка, що засвідчують доцільність прочитання доробку письменника в контексті поезики експресіонізму. *Метод інтертекстуального аналізу* дозволив розкрити різні типи міжтекстових відносин у прозі Г. Майрінка. *Синергетичний підхід* використано з метою дослідження картини світу експресіонізму, що демонструє нестійкість і нестабільність, відмову від лінійності.

Теоретико-методологічну основу дисертації складають праці вітчизняних та зарубіжних літературознавців (В. Агеєва, М. Бахтін, Р. Гром'як, І. Денисюк, О. Чичерін та ін.). При розгляді аспектів наративу використано студії основних представників наратологічної концепції зарубіжжя (У. Бут, Ж. Женетт, Т. Кіндт, В. Шмід та ін.) і України (М. Легкий, І. Папуша, М. Ткачук та ін.); при дослідженні комунікативної взаємодії між текстом і читачем – праці У. Еко, М. Зубрицької, О. Червінської та ін. У роботі використано теоретичні здобутки студій, присвячених літературному експресіонізму (Т. Анц, Р. Блаугут, Т. Гаврилів, І. Єнс, В. Зокель, А. Зьоргель, С. Маценка, К. Оттен, Н. Пестова, В. Роте та ін.); дослідження історії і теорії модернізму (Т. Гундорова, Д. Затонський, С. Павличко та ін.), а також наукові розвідки, присвячені окремим аспектам прози Г. Майрінка (М. Вюнш, Ю. Камінська та ін.).

Наукова новизна дисертації. Дисертація є першою науковою розвідкою, в якій здійснено цілісне і багатоаспектне дослідження

малої і великої прози Г. Майрінка. У роботі вперше комплексно проаналізовано творчий доробок Г. Майрінка в контексті поетики експресіонізму. В дисертації уточнено специфіку австрійської літератури експресіонізму; вперше виявлено особливості її втілення у творчості Г. Майрінка. У контексті експресіоністичної поетики актуалізовано поняття трансгресії. Запропоновано підхід до вивчення експресіонізму як перехідного мистецького феномену, що поєднує у собі трансгресивні тенденції модернізму і авангардизму. Творчість Г. Майрінка досліджується із застосуванням наратологічної методики, яка дотепер не була апробована на текстах автора.

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні ознак експресіонізму в художній прозі.

Практичне значення дисертації. Результати дослідження можуть бути використані у процесі викладання курсу історії світової літератури XX століття, під час проведення спецкурсів і спецсемінарів, при написанні дипломних та магістерських робіт, укладанні навчальних посібників, для подальшого вивчення поетики прози Г. Майрінка, а також теоретичних аспектів австрійського експресіонізму.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням, отримані результати і висновки сформульовані безпосередньо автором. Цитати з творів Г. Майрінка подано в авторському перекладі. Риси експресіонізму у прозі письменника унаочнені в ілюстративних доповненнях, розроблених автором. Основні положення дисертаційного матеріалу оприлюднені у наукових статтях, виконаних одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри світової літератури Львівського національного університету імені Івана Франка. Основні її положення викладено в доповідях на міжнародних конференціях: «Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення» (Горлівка, 2010); «Поетика містичного» (Чернівці, 2010); «Топос тварини як антропологічне дзеркало» (Київ, 2011); VII Міжнародні Чичерінські читання «Зарубіжна літературна класика у «великому часі» (Львів, 2011); на всеукраїнських конференціях: «Пріоритети сучасної іноземної філології: теорія та практика» (Бердянськ, 2010); «Зарубіжні письменники і Україна» (Полтава, 2012); «Література в контексті культурних студій» (Миколаїв, 2012); щорічних звітних наукових конференціях Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2010–2012).

Публікації. Основні положення дослідження викладено в 15 публікаціях, 12 із яких надруковано у провідних наукових фахових виданнях.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 233 сторінки, із них 196 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 281 позицію.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методологічні засади, висвітлено теоретичне й практичне значення, наукову новизну дослідження.

У **першому розділі** – «Творчість Густава Майрінка в контексті австрійського експресіонізму» – простежено особливості експресіоністичних тенденцій на австрійському ґрунті. Встановлено схожості й відмінності між австрійським експресіонізмом та літературою цього періоду в Німеччині. Перший розділ складається з чотирьох підрозділів.

У **підрозділі 1.1.** – «Культурно-історична ситуація в Австрії початку XX століття» – окреслено спектр мистецьких умонастроїв, що забезпечили продуктивну атмосферу для розвитку австрійського експресіонізму. Експресіонізм як «засіб існування духу» (А. Островська) виявився найадекватнішим способом переусвідомлення світу і самовираження митців у ситуації колективної травми початку XX століття. Загострене питання ідентичності у межах двоєдиної монархії, агонізуюче становище Габсбурзької імперії сприяли вивільненню потужного заряду творчої енергії експресіоністів на теренах австрійського ареалу. Маючи чимало спільного з німецьким експресіонізмом (критика обивательського суспільства, техніка споглядального нанизування (Г. Тракль), тематизація облудного «Dasein» і духовного (істинного) зору (Г. Бар) тощо), австрійська експресіоністична література виявляє ряд національних прикмет, зумовлених особливостями суспільно-історичного розвитку (культивування і руйнація «габсбурзького міфу», парадоксальний сплав традиційного та новаторського, що втілюється в образі дволикого Януса тощо).

У **підрозділі 1.2.** – «Основні локуси австрійського експресіонізму» – розглянуто художні тенденції в експресіоністичних осередках Дунайської монархії, з якими були пов'язані життя і творчість Г. Майрінка. Для австрійської літератури Відня і Праги зазначеного періоду характерні численні риси загальної парадигми німецькомовного експресіонізму: екстремально прискорена ритміка, переривчастість оповіді (Альберт Паріс

Гютерсло); радикальне абстрагування суб'єкта (П. Корнфельд); мотив двійництва; звернення до теми проституції; мотив перетворення людини на тварину; мотив конфлікту між сином і батьком; культивування гендерних стереотипів експресіонізму. Водночас експресіонізм у Відні та Празі виявляє ряд посутніх відмінностей: розробка «чиновницького гротеску» (нім. «Amtsgroteske») (А. Кубін, Г. Майрінк та ін.); реконструкція старовинних жанрів (барокові традиції у творчості Г. Бара, Г. Кальтнекера, Ф. Верфеля) у поєднанні з парадоксальним прагненням відмежуватися від традиційних жанрових форм.

У підрозділі виокремлено специфічні риси віденського експресіонізму: лейтмотив «запалення мозку» як симптом підвищеної авторефлексивності (у викладі К. Крауса – «інтелектуального сенсуалізму») митців; активізація тенденції до синтезу різних видів мистецтв і монтажного нанизування гетерогенних дискурсів (концепція Петера Альтенберга). Виявлено характерні ознаки празького експресіонізму: посилений інтерес до єврейської тематики; активне застосування техніки «ненадійної» нарації, що репрезентує неспроможність особистості адекватно сприйняти навколишнє дискретне середовище; інтеграція елементів гностичних вчень, східних релігій тощо; стилістична поміркованість і відсутність діалектних форм. У творчості празьких авторів топос Великого Міста набуває загострено демонічних, морбідних ознак, однак не виявляє рис урбанізованого мегаполісу в експресіоністичному сенсі, що спричинено повільним темпом індустріалізації у Празі початку минулого століття.

У підрозділі 1.3. – «Експресіоністична проза в Австрії: генеза і становлення» – здійснено особний розгляд творчого здобутку австрійських авторів у царині короткої прози та романістики експресіонізму. На переконання німецької дослідниці І. Єнс, у межах австрійського художнього простору сформувалися численні «затакти» німецькомовної прози експресіонізму. Есе Г. фон Гофманстала «Ein Brief» містить теоретичні витоки експресіоністичної прози, а саме пошуки нової художньої мови, здатної адекватно виражати думки митця. Тематичні прелюдії експресіонізму виявляє роман Р.М. Рільке «Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge» (теми відчуження і пошуку ідентичності у потворній, хворобливій атмосфері Міста) та оповідання Ф. Кафки «Beschreibung eines Kampfes», в якому часопростір твору пропущено крізь деформовану перспективу наратора, внаслідок чого відбувається взаємопроникнення суб'єктивного та об'єктивного. Експресіоністична стилістика проявляється в романі Р. Музіля «Die Verwirrungen des Zöglings Törless» у формуванні

авторських неологізмів за принципом контамінації різнорідних понять.

У підрозділі проаналізовано основні прикмети експресіоністичної новелістики в Австрії (за Р. Блаугутом). Виокремлено ознаки, характерні для експресіоністичного мистецтва загалом (протест проти імпресіоністичного розкладу «Я»; «одивнення» оповіді шляхом символічного кодування персонажів, які перетворюються на «психічні ситуації»), а також атрибути власне австрійського характеру: прагнення віднайти божественний компонент людини за допомогою актуалізації хасидського масиву знань; усвідомлення ролі Слова як засобу відновлення гармонії між «Я» і «Ти» і наближення людини до Бога (вплив філософських вчень М. Бубера і Ф. Ебнера). Окреслюються риси короткого оповідання («Kurzgeschichte») як актуальної новачки у німецькомовній літературі початку XX століття і жанрової домінанти малої прози Г. Майрінка. Австрійські письменники здійснили винятковий внесок у розвиток романної прози експресіонізму («Schloss Nornepygge» М. Брода, «Die tanzende Tögin» Альберта Паріса Гютерсло та ін.), продуктивно синтезували романний жанр та малі прозові форми (концепція «тотального роману» Г. Брода).

У **підрозділі 1.4.** – «Густав Майрінк та експресіоністи: рецепція і творчі взаємини» – досліджено зв'язки Г. Майрінка з австрійськими та німецькими експресіоністами. Прозу письменника високо поцінювали експресіоністи М. Брод, Е. Мюзам, К. Едшмід та ін. Творчий шлях Г. Майрінка пролягав у контексті австрійського експресіоністського руху (літературні кав'ярні Відня і Праги), а також у продуктивній співпраці з німецькими експресіоністами (журнал «Simplicissimus», видавництво «Kurt Wolff Verlag», мюнхенська кав'ярня «Stefanie»), що визначило напрямок художніх пошуків письменника.

У **другому розділі** – «**Методологія дослідження поетики експресіонізму у прозі Густава Майрінка**» – розкрито методологічні принципи дисертаційного дослідження, проаналізовано природу експресіоністичного феномену, висвітлено основні тенденції у літературознавчому вивченні творчості письменника. Другий розділ складається з трьох підрозділів.

У **підрозділі 2.1.** – «Експресіонізм як трансгресивний мистецький феномен» – експресіонізм розглядається як амбівалентне і суперечливе у концептуальному сенсі явище. Спираючись на міркування Р. Мерфі, експресіонізм тлумачиться як специфічна мистецька конвергенція, що поєднує світоглядні маркери модернізму і наративні техніки авангардизму.

Зіставлення репрезентативних ознак модернізму та авангардизму сприяло виявленню провідної ролі поняття «трансгресія» в обох мистецтвах; зроблено висновок про принципову різновекторність трансгресивних рухів у модернізмі (рух «всередину» суб'єкта, у «сховок» від соціуму, «зміщення ідентичності» (Т. Гундорова); прагнення «вийти за межі старих, зручних відповідей на вічні запитання» (С. Павличко)) та в авангардизмі (рух «назовні», прагнення «розмити береги» мистецтва). На основі цього спостереження експресіонізм розглядається як перехідний феномен, що «вбирає» внутрішню спрямовану трансгресію модернізму і зовнішню спрямовану трансгресію авангардизму. Експресіоністичний дискурс функціонує за принципом різнонаправленого трансгресивного руху, що й обумовлює різновекторність художніх інтенцій цього мистецтва: внутрішні трансформації суб'єкта парадоксально поєднуються із прагненням вплинути на зовнішню сторону життя.

У **підрозділі 2.2.** – «Експресіонізм у прозі Г. Майрінка як дослідницька лакуна» – здійснено огляд основних тенденцій дослідження творчості письменника. Наведено думки вітчизняних та зарубіжних літературознавців з приводу творчого доробку Г. Майрінка. Експресіоністичні ознаки неодноразово відзначалися дослідниками у доробку письменника, однак питання приналежності Г. Майрінка до експресіонізму залишається відкритим і дискусійним. Рефероване дисертаційне дослідження спрямоване на заповнення цієї «лакуни».

У **підрозділі 2.3.** – «Методологічний інструментарій дисертаційного дослідження» – окреслено комплекс методів, застосування яких уможливорює різнобічне дослідження прозової спадщини Г. Майрінка, ґрунтовне вивчення експресіоністичної поетики у творчості письменника; продемонстровано доцільність використання зазначених методів.

У **третьому розділі** – «Наративні моделі прози Густава Майрінка» – експресіоністичні стратегії конструювання художнього світу виявлено на рівні наративної організації творчості письменника. Третій розділ складається з чотирьох підрозділів.

У **підрозділі 3.1.** – «Теоретичні аспекти моделювання експресіоністичного контрдискурсу» – проаналізовано механізми функціонування наративного простору в експресіоністичних текстах. Згідно з В. Зокелем, експресіоністичні наративи виявляють дві дивергентні тенденції: паратактичну установку А. Дьобліна і параболічну концепцію К. Айнштайна. Лаконізм, сила і натиск експресіонізму зреалізовані у парадигмі А. Дьобліна синтаксично, через еліпсис і паратаксис, тоді як у К. Айнштайна – через афористичну сентенційність. Р. Мерфі доводить, що у контексті

безкомпромісної критики бюргерського суспільства і сучасної цивілізації в цілому експресіоністи створили власний дискурс, який британський дослідник пропонує дефініювати як «контрдискурс». Субверсивна природа експресіоністичних текстів передбачає фрагментарність, нелінійність нарації, монтажність, а також усунення конвенціональних дейктичних елементів (розмежування дискурсів наратора, протагоніста і персонажів, висловлених і невисловлених думок тощо). Контрдискурс експресіонізму заперечує можливість однозначного сприйняття дійсності, оповідач систематично піддає сумніву наративну логіку й умовності.

У **підрозділі 3.2.** – «Проза Г. Майрінка крізь призму наративних технік експресіонізму» – дискурс письменника розглянуто у світлі викладових стратегій експресіонізму. Досліджено аспекти творення і сприйняття експресіоністичного наративу в межах гомодієгетичного та гетеродієгетичного модусів нарації, а також засоби актуалізації читацької рецепції. Творчість письменника поєднує у собі дві викладові парадигми експресіонізму (афористично-параболічну інтенцію К. Айнштайна, а також установку А. Дьобліна на безпосередню репрезентацію і усунення наратора за рамки оповіді). Активне введення афористичного образу «голова-в'язниця» постає продуктивним засобом наративної «економії» і виступає втіленням лейтмотиву «запалення мозку» як центральної метафоричної прикмети «інтелектуального сенсуалізму» відеців.

Наративні особливості прози Г. Майрінка свідчать про трансгресивний характер авторських стратегій, прагнення зруйнувати кордони між світом художнього дискурсу і позатекстовою реальністю. Гетерогенний ландшафт експресіоністичного контрдискурсу, «кінематографічний перебіг» нарації забезпечують ситуацію текстуального різноголосся. Г. Майрінк розвиває ідею про художній твір як незавершений процес (роман «Das Haus des Alchimisten»), продуктивно втілюючи ідею «вільного наративу» К. Айнштайна. Експресіоністичний наратив вивисується, «одивнюється»; злиття векторів дієгезису і мімезису змушує читача обіймати активну позицію, самостійно заповнювати рецептивні «лакуни» власним творчим зусиллям. Шляхом звернення до старовинних жанрів (імітація жанру байки, відтворення монотонних ритмів давньоіндійської мантри і поезії мейстерзингерів; застосування прийомів готичної прози тощо) автор систематично руйнує горизонт читацького сподівання. Коротка проза Г. Майрінка оперує всіма прикметами курцгешіхте (редукція та ущільнення; відсутність експозиції і напруженого ходу нарації; відкрита кінцівка, що стимулює реципієнта до співпраці). Крім того,

Г. Майрінк тяжіє до формулювання власних жанрових визначень своїх творів, що часто маніфестовано у підзаголовках.

У **підрозділі 3.3.** – «“Ненадійна” нарація в малій прозі Г. Майрінка» – виокремлено та проаналізовано три моделі «ненадійних» викладових інстанцій у творчому доробку письменника. «Ненадійний» наратор обивательського типу (наратор-бюргер) як соціальний алерген читацького сприймання стимулює реципієнта до критичного осмислення реалій і вартостей ХХ століття. Наратор-філістер генерує чужорідні, гіпертрофовано абсурдні ідеї, які читач блокує, стаючи в опозицію. Запрограмований твором конфлікт між твердженням наратора і читацьким негативним сприйняттям подій надає прозі Г. Майрінка особливого динамізму, наратив містить замасковану соціальну інвективу, втілює нормоборчу стратегію автора.

«Ненадійний» наратор ексцентричного типу (наратор-алхімік) як експресіоністичний реорганізатор читацького сприймання спонукає реципієнта відмовитися від загальноприйнятих шаблонів у потрактуванні об’єктивної дійсності. Читач змушений самотійно сконструювати фрагменти візій, інтегрувати дискретний світ, що проходить крізь фільтр свідомості «ненадійного» наратора, і зрештою, зробити його значущим.

«Ненадійний» наратор шизофренічного типу (наратор-митець) виступає виразником антираціоналістичної спрямованості експресіоністичного дискурсу. Ідіосинкратична перспектива божевільного, запозичена експресіоністами з літератури романтизму (зокрема традиції Е.А. По), забезпечує альтернативне бачення світу. Наратор-митець на прізвище Майрінк наділений псевдобіографією реального автора і постійно вагається в існуванні свого «alter ego» – доктора Сакробоско Хазельмайера, образ якого виявляє основні риси трікстера. Божевілля стає символом інакомислення, пророчим даром і ключем до прозріння: зображення «Я» через «Іншого» як посередника постає важливим засобом саморозкриття «Я». Способи дискредитації «ненадійних» нараторів різні: недотримання прагматичних максим, знижений стилістичний реєстр, невдалі алюзії і т. д. Проза Г. Майрінка виявляє ряд проєкцій образу автора як на інстанцію наратора, так і на персонажів (обиватель Майер («Meuer»)), що пов’язано з офіційною зміною письменником свого прізвища в 1917 році. Переосмислення складних взаємовпливів і суперечливого діалогу між австрійською та єврейською культурами в межах «клаптикової» монархії відбувається за рахунок введення у наратив персонажа на прізвище «Meier». Множинність проявів авторської присутності зумовлює формування у дискурсі письменника двох пар двійників: зовнішньої (абстрактний автор «Meyrink» / персонажі «Meuer» («Meier», «Humplmeier»)) та

внутрішньої (наратор «Meuringk» / персонаж «Haselmayer») пари з огляду на ступінь занурення у дієзис. Ефект «розпорошеності» образу автора, перевтілення у низку стилізованих модусів «Я» сприяють підвищенню наративної компетенції читача.

У **підрозділі 3.4.** – «Наративні експерименти у великій прозі Г. Майрінка» – досліджено викладові стратегії романної творчості письменника. Прийом змінної фокалізації (романи «Das grüne Gesicht», «Walpurgisnacht») – це ефективний викладовий фермент, що динамізує наратив, розвиває дію під різними кутами зору, спростовує ідею внутрішньої єдності людини, «розхитує» залишки цілісної ідентичності. Калейдоскопічна зміна фокалізаторів продуктивно доповнюється різноманітними монтажними елементами (вивіски, оголошення тощо).

Металепсис у романах Г. Майрінка («Der Golem», «Der weiße Dominikaner», «Der Engel vom westlichen Fenster») підриває умовності в суто експресіоністичному ключі, наратив демонструє взаємоперехідність і взаємопов'язаність викладових рівнів. Дифузія різнорідних дискурсів (нотатки, рапорти, щоденники, вставні новели, оповідання тощо) у романному просторі Г. Майрінка посилює ефект репрезентації хаотичної, атомізованої дійсності. Поступове розчинення суб'єкта у своєму Пращурі є доконечною умовою віднаходження божественної природи людини. Металептична трансгресія актуалізує у дискурсі письменника образ дволикого Януса, що виступає промовистою сигнатурою австрійської ментальності, а також засвідчує причетність художнього світу автора до сфери експресіоністичної суперечливості.

Четвертий розділ – «Формозмістові домінанти прози Густава Майрінка» – присвячено дослідженню творчості письменника у взаємозалежності когезійного і когерентного пластів тексту. Четвертий розділ містить п'ять підрозділів.

У **підрозділі 4.1.** – «Урбаністичні простори Густава Майрінка» – у прозі письменника схарактеризовано деформовані топоси європейських міст (Прага, Амстердам, Мюнхен, Берлін), що утворюють головну арену фрагментованого світовідчуття автора. Іманентна порочність, хворобливі фантазмагорії Міста активно генерують апокаліптичні візії Г. Майрінка. У площині поезики Великого Міста уповні зреалізувалися субверсивні стратегії експресіонізму: «нанизування» образів, гротескні аберації, абсурдна метафорика, контрастування насичених кольорів. Експресіоністичні тенденції «уречевлення» та «персоніфікації» міського простору у прозі Г. Майрінка тісно пов'язані з традиціями романтизму (Е.Т.А. Гофман, Е.А. По). Творчий доробок письменника виявляє численні експресіоністичні репрезентації Міста як згубного

індустріалізованого простору, що обумовлює своєрідність художнього доробку автора як представника «празького кола». Крім того, автор умисно контамінує дискурс баварськими та берлінськими діалектизмами, таким чином відхиляючись від норми празької літератури, що характеризується аскетичною чистотою. Альтернативою Місту в експресіоністичному доробку Г. Майрінка виступають екзотичні простори. Особливим лейтмотивом постає культ Дерева, що ілюструє прагнення письменника упорядкувати дезінтегроване буття сучасної людини, віднайшовши свою ідентичність у злитті з природою, з минулим, з колективним неусвідомленим: в ізоморфізмі людини і дерева втілено містичний зв'язок між «Я» і «Ти» як шлях до божественного прабобразу (відгомін «філософії діалогу» М. Бубера).

У **підрозділі 4.2.** – «Експресіоністичне переосмислення теми війни у прозі Г. Майрінка» – досліджено особливості антивоєнного пафосу письменника. Для творчості Г. Майрінка характерна екзистенціальна рецепція смерті, що мислиться автором як «вихід» за межі фальшивого буття. У підрозділі зазначається, що «позитивна віталізація смерті» (О. Черненко), типова для експресіонізму, у прозі Г. Майрінка абсолютно не корелює з авторським сприйняттям теми війни. Пацифістський характер творчості письменника проявляється у послідовній криптоісторичній інтерпретації трагічних подій ХХ століття. Авторська концепція зображення війни, визначена у дисертації як «гуманістична містифікація», – це спроба експресіоністичного «подолання» дійсності за рахунок відмови від зображення життя в його конкретності, натомість шляхом глибоко суб'єктивного витлумачення, свідомого спотворення картин реального світу. Письменник відмовляється вірити у те, що людина могла бути ініціатором глобальних катаклізмів початку минулого століття, у прозі автора прихована незламна віра в іманентну доброту Людини.

У **підрозділі 4.3.** – «Антагонізм поколінь у творчості Г. Майрінка» – запропоновано тричленну ієрархічну класифікацію експресіоністичного конфлікту генерацій, що рухається від когнітивного рівня до побутового з подальшим переходом на історичний щабель. На когнітивному рівні експресіоністичний нігілізм Г. Майрінка оприявнений у запереченні обивательського типу мислення, раціонального пізнання, досягнень та можливостей науки, потенціалу мови. Автор перебуває у постійному пошуку нових художніх форм, про що свідчить інтермедіальний характер дискурсу, його «візуалізація» (інкорпорування реальних та вигаданих екфрасисів, категорій геометричних тіл тощо). На побутовому рівні експресіоністичний бунт втілено у мотиві батьковбивства (образи Бартлета Гріна у романі «Der Engel vom

westlichen Fenster» і студента Харусека у романі «Der Golem»). Загостреність стосунків між сином і батьком пов'язана з відстоюванням материнського права, чим зумовлена тенденція до «витіснення» імені батька. На історичному рівні зіткнення «старого» та «нового» виявляється у розробці «габсбурзького міфу», у сатиричному переосмисленні минулого (роман «Der Engel vom westlichen Fenster»): захоплення протагоніста змінюється розчаруванням, усвідомленням безсилля династії Габсбургів.

У **підрозділі 4.4.** – «Жіночі образи в експресіоністичній прозі Г. Майрінка» – досліджено гендерну проблематику творчого доробку письменника. Образ повії (Богемська Ліза у романі «Walpurgisnacht») виконує функцію викривального інструменту подвійної моралі суспільства. Жінка у прозі Г. Майрінка як носій лунарної потенції виявляється активним і небезпечним антагоністом, носієм згубних фізичних та сексуальних якостей. Схильність Г. Майрінка до архетипізації, звернення до глибин архайчного мислення втілюється у конструюванні художнього світу за принципом селеноцентризму. Письменник зводить чоловіче та жіноче начала у позачасову площину міфологічної боротьби солярної і лунарної стихій (роман «Der Engel vom westlichen Fenster»). Проза Г. Майрінка демонструє прояви відвертої мізогінії, активно генерує культ насильницької смерті «жіночого Іншого». Шекспірівський образ Офелії як експресіоністична парадигма авітальності відіграє ключову роль у романі «Der weiße Dominikaner». Яскравим танатологічним забарвленням наділений образ матері (повість «Meister Leonhardt», роман «Walpurgisnacht»). Водночас топос вагітності мислиться автором як запорука народження Нової Людини. Персонажі усвідомлюють роль Жінки як незамінного ферменту метафізичної трансмутації, що приведе до всесвітньої єдності. Герої перебувають у пошуках духовного шлюбу як абсолютного злиття, відродження апіорної бісексуальності, що відновить цілісність людини (образ Гермафродита, інцест як союз ідентичних сутностей).

У **підрозділі 4.5.** – «Творчість Г. Майрінка в контексті художньо-виражальних засобів експресіонізму» – проаналізовано особливості мікропоетики прози письменника. Художній дискурс Г. Майрінка демонструє ускладнену ритмічну організацію, яка спрямована на вивільнення реципієнта з летаргічного стану обивательської розміреності. Негармонійні поєднання звуків забезпечують нервову ритмізацію прози на фонетичному рівні. На лексико-синтаксичному рівні для прози письменника характерні уривчасті, конвульсивні повтори, парцеляція, графічна сегментація тексту, квапливий рух внутрішнього та зовнішнього мовлення. Насичена палітра кольорів, агресивна метафорика, різке

контрастування і антиестетизм забезпечують динамічний образний ритм прози Г. Майрінка. Простір художнього світу письменника пронизують експресіоністичні образи крику, катастрофи, апокаліпсису, а також фрагменти нотопису, звуки джазу, бурхливі екзотичні танці як царина екстатичного діонісівського сп'яніння.

Ігрові маніпуляції з ресурсами мови у прозі Г. Майрінка залучають читача до творчого вивчення тексту, до виявлення лінгвістичних аномалій і плюралізму смислових прошарків. Авторські неологізми, сформовані за принципом синестезійного словотворення, спрямовані на «нарощення» інтенсивності Слова, віднаходження його сакрального потенціалу.

Стагноване життя бюргерів у прозі Г. Майрінка ототожнюється зі світом привидів; модель людини зредукована до «схеми». Одним із найпродуктивніших прийомів деперсоналізації є синтезування людського і тваринного начал, що дало підстави для виокремлення анімалістичного циклу малої прози письменника, який вміщує три групи творів. Прийом «олюднення» тваринних персонажів у першій групі циклу забезпечує художнє переосмислення злободенних соціальних явищ; аномальні поєднання людського і тваринного у другій групі розкривають експресіоністичне сприйняття хаотичної дійсності; третя група анімалістичного циклу постає виразником філософських роздумів митця про безсмертя і перевтілення душі.

Дисертація завершується **висновками**, в яких узагальнено результати дослідження.

Специфіка австрійського експресіонізму обумовлюється складністю культурно-історичної ситуації, травматичною зміною статусу Дунайської імперії, напруженими пошуками національної ідентичності, загостреним прагненням фрагментованої свідомості до мистецького універсалізму, світоглядного синкретизму, «примирення» майбутнього з минулим. Австрійська література згенерувала численні тематичні і стилістичні особливості німецькомовної експресіоністичної прози. Художні експерименти австрійських експресіоністів активно втілено у жанрі новели; розвивається жанр короткого оповідання; важливим є внесок австрійських прозаїків у царину романного жанру.

У творчості Г. Майрінка поєднуються викладові парадигми А. Дьобліна і К. Айнштайна. У малій прозі письменника виявлено три «ненадійні» викладові інстанції: упереджений наратор-філістер, замріяний наратор-алхімік і божевільний наратор-miteць. У романах Г. Майрінка продуктивно втілено прийом змінної фокалізації, що постає очевидним симптомом дестабілізації особистості. Монтаж у творчості Г. Майрінка використано з метою «оприсутнення» реципієнта у межах текстуальної площини і репрезентації хаотичного, дискретного світу. Онтологічна

взаємопроникність викладових рівнів спрямована на розмивання кордонів між художнім дискурсом та позатекстовою реальністю, усунення опозиції між суб'єктом і об'єктом, між Пращуром і Нащадком, між «Я» і «Ти».

Ідейно-тематичне спрямування прози Г. Майрінка цілком відповідає експресіоністичним світоглядним домінантам: активно розробляється перверсивний топос Великого Міста; зображення трагічних подій початку XX століття відбувається шляхом «гуманістичної містифікації»; експресіоністичний антагонізм поколінь розгортається на когнітивному (критика можливостей раціонального пізнання, візіонерський принцип творення художнього світу, синтез різних видів мистецтв), побутовому (мотив батьковбивства) та історичному (деструкція «габсбурзького міфу») рівнях; у світогляді автора превалюють гендерні стереотипи експресіонізму, втілені у жіночих образах-кліше (амбітна повія, підступна звабниця, пасивна жертва, утоплениця, мати, першоелемент священного шлюбу). Художній дискурс Г. Майрінка оперує найважливішими формальними засобами експресіонізму: загострені, різнорідні ритми, синестезійне словотворення, інтенсивна метафорика, гротеск, деестетизація і деперсоналізація.

В експресіоністичній прозі Г. Майрінка виявлено численні риси власне австрійського характеру: розробка «габсбурзького міфу»; прагнення зрозуміти екзистенцію «Я» у стосунках із «Ти» (вплив містичних компонентів хасидського вчення в інтерпретації М. Бубера); звернення до образу дволикого Януса. Проза Г. Майрінка містить ряд прикмет віденського експресіонізму: лейтмотив «запалення мозку»; яскраво виражена тенденція до синтезу різних видів мистецтв; введення у художній дискурс різнорідних «позалітературних» елементів. У творчості Г. Майрінка зреалізовано характерні ознаки празького експресіонізму: звернення до іудейської тематики; окультно-містичний синкретизм; традиційні празькі мотиви «демонізації» Міста; продуктивне втілення техніки «ненадійної нарації». Проза Г. Майрінка виявляє органічне продовження і розвиток традицій романтизму (Е.Т.А. Гофман, Е.А. По), а також консерватизм у сенсі реконструкції жанрових здобутків попередніх епох, однак архітекстуальність у творчості письменника спрямована на руйнування читачького горизонту сподіваного. Творчий доробок Г. Майрінка увібрав деякі німецькі риси: автор вводить у дискурс баварські та берлінські діалектизми; проза письменника виявляє як австрійське прагнення узгодити «минуле» та «майбутнє», так і німецький вектор безкомпромісної критики «світу батьків»; репрезентації індустріалізованого Міста наближені до берлінського експресіонізму.

Фундаментальними принципами експресіоністичної моделі Г. Майрінка є трансгресія і трансмутація. Експресіоністична трансгресія як поєднання авангардистських та модерністських устремлінь виступає ключовою рушійною силою художнього світу Г. Майрінка. Авангардистська трансгресія знаходить втілення переважно у наративних стратегіях, у прагненнях автора переформатувати світогляд читача («наступ» дієгезису на світ реципієнта; паратекстуальні елементи тяжіють до «розмивання» площини художнього твору; авторське «Я» проривається до читача шляхом застосування техніки «ненадійної» нарації; металепис релятивізує кордони між художнім дискурсом і позатекстовою реальністю). Модерністська трансгресія виявляється у внутрішній трансформації героя (прагнення «вивільнитися» з полону Міста; здійснити прорив до містичних важелів історії; переступити межу анонімного модусу існування). Трансгресивні устремління актуалізують у дискурсі Г. Майрінка принцип трансмутації, що продуктивно втілює експресіоністичне прагнення універсальної причетності, порівняння автора віднайти поруйновану гармонію між світом і «Я». Трансмутація у прозі Г. Майрінка передбачає метафізичне оновлення особистості: набуття істинного зору, «алхімічний шлюб», безповоротна дифузія з Жінкою, з Першопредком, з Абсолютом, що є запорукою духовного вивіщення, прориву у трансцендентне, повернення до Першосутності.

Додатки до дисертації містять матеріали, які доповнюють окремі положення дослідження: **Додаток 1** надає хронологію життя і творчості Г. Майрінка; у **Додатку 2** показано динаміку розвитку ігрового модусу двійництва у прозі письменника.

СПИСОК ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бережанська Ю.В. Філософські основи експресіонізму в малій прозі Г. Майрінка / Ю.В. Бережанська // Мова і культура. – К., 2010. – Вип. 13. – Т. I (137). – С. 22–26 (0,19 др. арк.).
2. Бережанська Ю.В. Перша світова війна : КRYPTOісторична концепція Г. Майрінка / Ю.В. Бережанська // Вісник Запорізького національного університету : Збірник наукових праць. Філологічні науки. – Запоріжжя, 2010. – №2. – С. 14–19 (0,47 др. арк.).
3. Бережанська Ю.В. Магічна Прага Г. Майрінка / Ю.В. Бережанська // Актуальні проблеми іноземної філології : Лінгвістика та літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. / [гол. ред. В.А. Зарва]. – Бердянськ, 2011. – Вип. VI. – Ч. I. – С. 47–54 (0,40 др. арк.).
4. Бережанська Ю.В. Архетип Тіні у прозі Г. Майрінка / Ю.В. Бережанська // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія :

Літературознавство / [за ред. М.П. Ткачука]. – Тернопіль, 2011. – Вип. 32. – С. 223–228 (0,51 др. арк.).

5. Бережанська Ю.В. Експресіоністичний бестіарій Густава Майрінка / Ю.В. Бережанська // Сучасні літературознавчі студії. Топос тварини як антропологічне дзеркало. Збірник наукових праць / [гол. ред. В.І. Фесенко]. – К., 2011. – Вип. 8. – С. 17–26 (0,45 др. арк.).

6. Бережанська Ю.В. Ритм у малій прозі Густава Майрінка / Ю.В. Бережанська // Мова і культура. – К., 2011. – Вип. 14. – Т. II (148). – С. 294–300 (0,31 др. арк.).

7. Бережанська Ю.В. Лунарний культ в художній системі Г. Майрінка / Ю.В. Бережанська // Питання літературознавства : науковий збірник / [гол. ред. О.В. Червінська]. – Чернівці, 2011. – Вип. 84. – С. 87–91 (0,26 др. арк.).

8. Бережанська Ю.В. Алгоритмічність морського простору в оповіданні Густава Майрінка «Бламоль» / Ю.В. Бережанська // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. / [гол. ред. В.А. Зарва]. – Бердянськ, 2011. – Вип. XXIV. – Ч. 3. – С. 104–110 (0,36 др. арк.).

9. Бережанська Ю.В. Урбаністична проза Густава Майрінка / Ю.В. Бережанська // Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського : збірник наукових праць / [за ред. В.Д. Будака, М.І. Майстренко]. – Миколаїв, 2012. – Вип. 4.9. – С. 13–18 (0,57 др. арк.).

10. Бережанська Ю.В. Антагонізм поколінь у прозі Густава Майрінка / Ю.В. Бережанська // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. / [гол. ред. В.А. Зарва]. – Бердянськ, 2012. – Вип. XXVI. – Ч. 2. – С. 217–226 (0,50 др. арк.).

11. Бережанська Ю.В. «Ненадійний наратор» у малій прозі Густава Майрінка / Ю.В. Бережанська // Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського : збірник наукових праць / [за ред. В.Д. Будака, М.І. Майстренко]. – Миколаїв, 2012. – Вип. 4.10. – С. 14–19 (0,56 др. арк.).

12. Бережанська Ю.В. Жіночі образи в художньому світі Густава Майрінка / Ю.В. Бережанська // Наукові праці : науково-методичний журнал. Філологія. Літературознавство. – Т. 200. – Вип. 188. – Миколаїв, 2012. – С. 6–10 (0,47 др. арк.).

13. Бережанська Ю.В. Густав Майрінк та Михайло Булгаков : Тематично-стильова спорідненість в малій прозі / Ю.В. Бережанська // Східнослов'янська філологія : зб. наук. пр. / [редкол. : С.О. Кочетова та ін.]. – Горлівка, 2010. – Вип. 16. – С. 102–111 (0,46 др. арк.).

14.Бережанська Ю.В. «Місто із таємничим серцебиттям»: Прага та австрійський експресіонізм / Ю.В. Бережанська // Євронаука : збірник наукових праць молодих учених України / [гол. ред. В.О. Доровський, відп. ред. Т.М. Макарова]. – К., 2011. – Вип. 8. – Ч. 2. – С. 3–12 (0,48 др. арк.).

15.Бережанська Ю.В. Гендерний код образу Місяця у прозі Густава Майрінка (проблеми перекладу) / Ю.В. Бережанська // Зарубіжні письменники і Україна: збірник наукових праць. – Полтава, 2012. – С. 113–118 (0,39 др. арк.).

АНОТАЦІЯ

Бережанська Ю.В. Поетика експресіонізму у прозі Густава Майрінка. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн. – Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського. – Сімферополь, 2013.

У дисертації вперше в українському літературознавстві досліджено прикмети експресіонізму та його австрійської специфіки на матеріалі прози Густава Майрінка. Експресіоністичний вектор художнього мислення Г. Майрінка визначає особливості наративної організації прози письменника (контрдискурсивні стратегії, техніка «ненадійної» нарації, змінна фокалізація, металепис), вибір тематики і проблематики (топос Великого Міста, антивоєнний пафос, «бунт проти батьків», мотив протистояння чоловічого та жіночого начал тощо), а також діапазон художньо-виражальних засобів (афективна ритмізація, синестезійне оновлення мови, деперсоналізація тощо) прозової спадщини автора. Художній світ Г. Майрінка функціонує за принципами трансгресії і трансмутації, що обумовлюють своєрідність експресіонізму письменника як специфічного способу світовідтворення.

Ключові слова: літературний експресіонізм, поетика, художній образ, мотив, автор, наратор, контрдискурс, рецепція.

АННОТАЦИЯ

Бережанская Ю.В. Поэтика экспрессионизма в прозе Густава Майринка. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.04 – литература зарубежных стран. – Таврический национальный университет имени В.И. Вернадского. – Симферополь, 2013.

В диссертации впервые в украинском литературоведении исследованы особенности экспрессионизма и его австрийской специфики на материале прозы Густава Майринка. Экспрессионистический вектор художественного мышления Г. Майринка определяет особенности нарративной организации прозы писателя (контрдискурсивные стратегии, техника «ненадежной» наррации, переменная фокализация, металепсис), подбор тематики и проблематики (топос Большого Города, антивоенный пафос, «бунт против отцов», мотив противоборства мужского и женского начал и т. д.), а также диапазон выразительных средств (аффективная ритмизация, синестезийное обновление языка, деперсонализация и т. д.) прозаического наследия автора. Художественный мир Г. Майринка функционирует по принципам трансгрессии и трансмутации, которые обуславливают своеобразие экспрессионизма писателя как специфического способа мировоспроизведения.

Ключевые слова: литературный экспрессионизм, поэтика, художественный образ, мотив, автор, нарратор, контрдискурс, рецепция.

SUMMARY

Berezhanska Yu.V. The Expressionist Poetics in the Prose by Gustav Meyrink. – Manuscript.

Thesis submitted for the Academic Degree of Candidate of Philological Sciences, Speciality 10.01.04 – Literature of Foreign Countries. – Taurida National V.I. Vernadsky University. – Simferopol, 2013.

The thesis is the first attempt in the Ukrainian literary criticism to research the features of Expressionism and its national singularity in Austria on the basis of Gustav Meyrink's prose. The singularity of the Austrian Expressionism is conditioned by mental conservatism of the Austrians, the traumatic status change of the Dual Monarchy, the intense search for national identity, the increased aspiration for the artistic universalism, philosophical syncretism, «reconciliation» of the future and the past.

The Expressionist vector of artistic thinking determines the narrative organization of G. Meyrink's prose (counter-discourse strategies, the technique of «unreliable» narration, oscillations of focalization, metaleptic interaction of narrative levels). Expressionism is manifested not only in the assortment of themes and problems in G. Meyrink's legacy (the antiwar pathos, the distorted and morbid atmosphere of the City, antagonism of generations, gender stereotypes and so on), but also in the range of stylistic devices (affective rhythmization, synaesthetic

derivation, schematism of images). G. Meyrink's Expressionist prose reveals numerous features of the Austrian mind-set (the development of «the Habsburg myth», the priority of Hasidic mysticism, the Janus-faced imagery); the particularities of the Viennese Expressionism (the leitmotif of the «inflamed brain», the art synthesis, the transfusion of disparate discourses); the major attributes of Expressionism in Prague (the increased «demonization» of the City, the intense interest to Jewish mystics and the «unreliable» narration technique), as well as some German traits (the use of Bavarian and Berlin dialectisms; the uncompromising critique of conventionalities; the urbanized representations of the City).

G. Meyrink's Expressionism operates on the principles of transgression and transmutation which determine the singularity of the writer's method. The Expressionist transgression as the combination of modernist and avant-garde impulses is an important constructive agent of G. Meyrink's artistic world which seeks to influence the external world, as well as to trigger the internal transformations. Transmutation in G. Meyrink's prose productively embodies the Expressionistic desire of universal involvement, the aspirations to restore the harmony between «I» and the outer world. The project of the New Man in G. Meyrink's writings implies the metaphysical transformation of personality, namely, the acquisition of the true sense of vision, the alchemical marriage with the Women or the irreversible dissolution within the Ancestor which is essential for reintegration of one's divine nature.

Key words: literary Expressionism, poetics, artistic image, motif, author, narrator, counter-discourse, reception.

Підписано до друку 22.12.2012
Формат 60х84 1/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл. – вид арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам № 97.

Надруковано в інформаційно-видавничому відділі
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського
просп. академіка Вернадського, 4,
м. Сімферополь, 95007